

Kyrkoåret i tidegården

– berikat av gammal sångskatt

RAGNAR HOLTE

Inledning

Kyrkoåret är väl mer eller mindre erkänt och tillämpat inom alla kristna samfund, där i varje fall julen med Kristi födelse, långfredags-påsk med hans död och uppståndelse, och pingst med andeutgjutelsen utgör centrala firningsämnen. Men det är en mycket stor skillnad mellan kyrkor som har fastställda firningsämnen för varje vecka, i vissa fall snart sagt varje dag under året, och de som nästan helt undviker ett sådant system. Svenska kyrkan erbjuder ett tematiskt system med speciella firningsämnen angivna för varje sön- och helgdag, med fastställda bibeltexter att predika över och liturgiska moment att läsas eller sjungas, och därutöver främst sånger ur *Den svenska psalmboken* för fritt val.

I nutiden finns dessutom ett speciellt bön- och lovsångsmaterial tillgängligt i olika *tidegårdsutgåvor* där man bland annat erbjuds fördjupad inlevelse just i kyrkoåret. I den katolska kyrkan är bruket härav obligatoriskt för vissa kategorier, främst präster, men i evangeliska kyrkor nog genomgående frivilligt. I Svenska kyrkan, där högmässoliturgin i sina centrala delar är ett arv från medeltidens katolska kyrka, levde även delar av tidegården kvar ända in på sent 1600-tal, och en renässans av den inleddes under tidigt 1900-tal då de båda prästerna Arthur Adell och Knut Peters lanserade tidegårdsutgåvor dels med enbart text, dels också med melodier hämtade både ur klassiska svenska utgåvor och nyare katolska utgåvor emanerande från klostret Solesmes, pionjär för kritisk genomgång av klassiskt melodimaterial. Detta inspirerade kommitterade för 1942 års reviderade utgåva av Svenska kyrkans

gudstjänstordningar att lägga in även tidegärdsmaterial med text och melodier, samlat i volymen *Den svenska mässboken del 2*. Detta upprepades inte i 1986 års utgåva av *Den svenska kyrkohandboken*. Man lämnade i stället fältet fritt för inofficiella tidegårdsutgåvor.

Tidegårdsfrågan kom i ett radikalt nytt läge genom det katolska beslutet i Andra Vatikankonciliet att medge vissa lättnader i tidigare obligatorium av latinet som gudstjänstspråk för såväl mässa som tidegärd. Detta ledde till en utveckling där gudstjänster på folkspråket fick en spridning i alltfler länder och i betydligt större utsträckning än konciliebeslutet hade avsett. Den katolska kyrkan i Sverige var tidigt ute med gudstjänstordningar på svenska för både mässa och tidegärd. 1990 utgavs volymen *Kyrkans dagliga bön* med tideböner på svenska för hela kyrkoåret. 1993 kompletterades textvolymen med utgåvan *Melodier till kyrkans dagliga bön* sammanställd av Anders Ekenberg, eminent kännare av gregoriansk sång men av åsikten att den i original passar mindre bra till det svenska språket, varför han skapat ett eget väl genomarbetat system med melodivarianter anpassade till svensk text. En nackdel är dock enligt min mening att åtskilliga av den klassiska gregorianikens mästerverk inte ryms inom ett så förenklat tonspråk.

Vid den här tiden väcktes på katolskt håll också idén om ett samarbete med de grupper inom Svenska kyrkan som främst praktiserade tidegärd. Man inbjöd representanter för den högkyrkliga arbetsgemenskapen Kyrklig förnyelse och för Laurentius Petri Sällskapet, förvaltare av arvet från Adell-Peters, att medverka till sammanställningen av textmaterial till en ekumenisk tidegårdsutgåva, vilket båda parter tackade ja till. Från LPS deltog hela tiden dåvarande ordföranden Sören Bolander, mot slutet även jag Ragnar Holte, som efter de första utgivarnas bortgång hade börjat svara för nya utgåvor av *Den svenska tidegården*. Huvudansvariga för materialinsamlandet var Christer Pahlmblad, utsedd av arbetsgemenskapen Kyrklig förnyelse, och Anders Piltz, utsedd av Katolska liturgiska nämnden. Företaget väckte ett stort ekumeniskt intresse. När boken *Tidegården, kyrkans dagliga bön* utkom 1995 på Arcus förlag innehöll den ett gemensamt rekommenderande förord av Gunnar Weman,

ärkebiskop i Svenska kyrkan, Hubertus Brandenburg, biskop i Romersk-katolska kyrkan i Sverige, Krister Andersson, missionsföreståndare, och Walter Persson, f.d. missionsföreståndare i Svenska Missionsförbundet. Samtidigt framhölls det att boken ”ej bör betraktas som en officiell liturgisk handbok”. Detta berodde antagligen främst på att en del moment som brukar finnas med i ett mer officiellt katolskt breviarium av ekumeniska skäl måst uteslutas här, medan andra moment som inte brukat finnas där hade godtagits. Jag finner det till exempel anmärkningsvärt att man hade accepterat Arthur Adells completoriehymn ”Evige Konung”, en omdiktning av en klassisk Mariahymn med bibehållande av dess melodi.

Det är nog ingen tvekan om att boken *Tidegården, kyrkans dagliga bön* har kommit att fungera som en gemensam referensbok för den förbluffande stora mängd nya tidegårdsböcker som utkommit under senare år. Den utgör också grundstenen i den version av tidegården som numera finns inlagd på nätet som appen *Tidegården*, tillverkad av Gabriel Fjellander och tillgänglig för envar som innehar mobil av nyare årgång. – Vad de kommitterade hade arbetat med var att sammanställa en gemensam text för en tidegårdsbok. Från LPS beställde man material till completorierna; det var då jag kom in i bilden. Jag levererade veckans och kyrkoårets completorier med både text och deras gregorianska melodier enligt *Den svenska tidegården*. I textutgåvan ser resultatet mycket tillfredsställande ut, men jag blev rätt chockad när jag upptäckte att i musikutgåvan samtliga omsorgsfullt valda gregorianska melodier hade ersatts med förenklade melodier av Anders Ekenberg utan att jag hade blivit förberedd på att så skulle ske. (Senare samma år fick han och jag tillfälle att i volymen *Gregorianik*, Tro & Tanke 1995:4, redogöra för våra skilda uppfattningar om möjligheten att anpassa gregoriansk sång till det svenska språket.)

Denna erfarenhet blev för mig en extra sporre till att genomföra en komplett översyn över allt LPS-material i relation till den nya bibelöversättningen från år 2000. Jag kände mig på intet sätt beredd att uppge själva grundidén i det som vi inom LPS hade arbetat för i alla år: att presentera en tidegård där svensk text uppnår en perfekt symbios

med de klassiska gregorianska melodierna. Som resultat härav utkom år 2000 på förlaget Verbum först textutgåvan *Den svenska tidegården*, åttonde helt omarbetade upplagan, följd 2002 av melodiutgåvan i två volymer, dels *Laudes och Vesper*, dels *Completerium och Middagsbön*, nu sedan en tid slutsålda. Men genom ett avtal mellan Laurentius Petri sällskapet och Wessmans musikförlag har melodiutgåvorna nyligen gjorts utan kostnad disponibla i digitaliserad form. Även enstaka tideböner kan beställas fram där med ledning av ett utförligt register – allt förverkligat genom ett värdefullt ekonomiskt bidrag från Thora Ohlssons stiftelse och en sakkunnig personlig insats av kyrkomusikern Ragnar Håkanson.

Jag kommer i fortsättningen att ge exempel på texter och melodier som enligt min övertygelse kan berika firandet av kyrkoåret. Eftersom jag speciellt vill framhäva det klassiska gregorianska melodimaterialets betydelse kommer jag i huvudsak att ge exempel från den svenska utgåva där detta material mest konsekvent kommit till användning: 2002 års melodiutgåvor av *Den svenska tidegården*. Vidare finner jag det naturligt att i vår artikelserie om kyrkoåret koncentrera mig på material från dess främsta årliga högtider: advent, jul, tidigare respektive senare fastan, påsk-pingst och himmelfärd. Jag nöjer mig därvid i regel med att ge *ett* exempel från varje behandlad tid. Dessa högtiders tidegärder är även därigenom speciellt intressanta att deras firningsämnen framhävs i de antifoner som omger respektive psaltarpsalmer eller cantica. Under övriga delar av kyrkoåret är det normala att antifonerna till respektive psalm är hämtade ur psalmen ifråga, medan de vid de stora högtiderna hämtas ur texter gällande det aktuella firningsämnet. I betydligt större utsträckning än eljest blir då i normalfallet en psaltarpsalm ur Gamla testamentet omgiven av en antifon ur Nya testamentet, vilket ofta ger intressanta kombinationer. I mina notexempel här har jag utöver antifonen visat även det mesta av tillhörande psalmtext och hur den ska underläggas psalmmelodin. Observera att *accentuerad stavelse* är markerad med accenttecken i radens överkant placerat *före* stavelsen i fråga. *Understrykning av vokal* innebär att den framhävs i en följd av två toner.

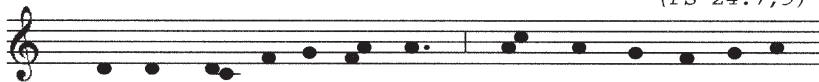
Advent

LAUDES UNDER ADVENT

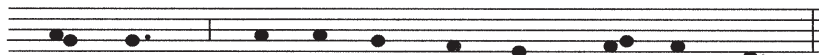
Invitatorium: Psalm 24:7-10 (1)

Antifon

(Ps 24:7,9)

V+R Portar, öpp-na er vi--da! ¶ Hög er, ur-åld-ri-ga

dör-rar! Låt ä--rans ko--nung dra--ga in!

Psalmodi

V1 Vem är då ä-rans ko-nung? V2 Det är Herren, den

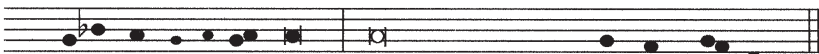
R

V1 Vem är han, ä-rans ko-nung? V2 Det är

R

V Ä - ra vare Fadern och So-nen * och den

R

(V2) väl-di-ge hjälten * Her - ren, väldig i strid.

(V2) Her-ren Seba--ot * han är ä-rans konung.

(V) he--li-ge An--de * nu och alltid och
i evigheternas e-vighet. A-men.

Antifonen upprepas efter varje vers.

Som bekant har traditionen sedan länge låtit Jesu triumfatoriska intåg i Jerusalem Matt. 21:11 inleda kyrkoåret i Svenska kyrkan för att sedan låta det återkomma i mer dämpad stämning på Palmsöndagen. Advent med dess stora förväntningar har en viktig förebild i Psaltaren 24 med "ärans konungs" intåg i templet. Antifonmelodin skildrar måleriskt hur portarna öppnas och höjs för att bereda kungen och hans följeslagare väg in, följt av en dialog om denne kungs förtjänster. En hyllning till den treenige Guden markerar sedan traditionsenligt den kristna tolkningen av psalmen.

Jul

LAUDES UNDER JUL - EPIFANIA

Canticum: Jes 9:2-7 (5)

Antifon

(Jes 9:6)

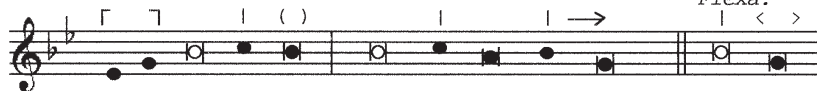

I,II Ett barn har fötts, ¶ en son är oss gi-ven: All-vis härskare,

Gud-omlig hjäl-te, E-vig fa-der, Freds-furs-te, hal-le-lu-ja!

Psalmodi

- I [Det folk] som vandrar i mörkret ser ett stort 'ljus *
över dem som bor i skuggornas land 'strålar 'ljuset
fram.
- II Du låter jublet 'stiga *
'du gör 'glädjen stor.
- I De gläds inför dig som man gläds vid 'skörden *
som man jublar när 'bytet för'delas.
- II Ty oket som tyng<de dem> †
stången på deras 'axlar *
för'tryckarens 'piska,
I dem bryter du 'sönder *
som den dag då 'Midjan be'segrades.
- II Stöveln som bars i stri<den> †
och manteln som fläckats av 'blod *
allt detta skall brännas, 'eld skall för'tära det.
- I Ty ett 'barn har fötts *
en 'son är oss 'given.
- II Våldet är lagt på hans 'axlar *
och hans 'namn skall 'vara:
- I Allvis härskare †
Gudomlig 'hjälte *
Evig 'fader, 'Fredsfurste.
- II Våldet skall bli stort, fredens välsignelser utan
'gräns * för Davids tron och 'kunga'döme.
- I Det skall befästas och hållas vid makt med rättfärdig-
het och 'rätt * 'nu och för 'evigt.
- II Herren Sebaots 'lidelse * skall 'göra 'detta.
- I,II [Ära] vare Fadern och Sonen och den helige 'Ande *
nu och alltid och i evigheters 'evighet. 'Amen.
Antifonen upprepas.

Även vid jul är det en gammaltestamentlig text som spelar en huvudroll i firandet: Jesaja 9:2-7 om folket som vandrar i mörkret men får se ett stort ljus när ett barn föds som förutses bli allvis härskare och fredsfurste. Många har säkert inte hört texten annat än som läst. Men inom tidegården sjungs den traditionellt på gregorianskt tonspråk, här på femte psalmtonen. På omgivande antifon/ramvers ges då en koncentrerad framställning av barnets prognos som framtida värnare av rättfärdighet och rätt.

De båda sångerna jag återgivit från advent respelvtive jul har rätt olika uppbyggnad. Adventssången är ett så kallat *invitorium*. Den har i det här fallet två solister, ”versikularier” (V₁ och V₂), som intonerar ramversen, ”antifonen”, och sedan genomför psalmens frågor och svar i dialogform. Församlingen (R=responsum, svar) sjunger antifonen, som i detta fall upprepas fyra gånger. Julsången har utförandemässigt en mer ”normal” uppbyggnad än adventets: antifonen sjungs av alla gemensamt efter intonation av försångaren. Psalmen sjungs i växelsång mellan två körer, gärna kvinnor och män. Observera att i texten accent för betonad stavelse är placerad *före* stavelsen ifråga.

VESPER UNDER FASTAN, I
Alt B: Psalm 2 (1)

Antifon

(Luk 18:31)

I, II Vi går nu upp till Je-ru-sa-lem, ¶ och allt skall

gå i upp-fyllelse som är skrivet om Män-ni-sko-so-nen.

Psalmodi

- I [Varför] är 'folken i 'uppror *
varför detta gagn,lösa 'mummel?
II Jordens konungar re<ser sig> †
och furstarna 'gaddar sig 'samman *
mot Herren ,och hans 'smorde.
I "Vi sliter 'sönder deras 'band *
och kastar av oss ,deras 'bojor!"
II Han ler, han som 'tronar i 'himlen *
Herren ser på ,dem med 'löje.
I Nu talar han till 'dem i 'vrede *
han skrämmer ,dem i sin 'harm:
II "Jag har 'invigt min 'konung *
på Sion, mitt ,heliga 'berg."

(forts...)

”Se vi går upp till Jerusalem i heliga fastetider”. Paul Nilssons bekanta psalm bygger i sin tur på Luk. 18:13 ”Vi går nu upp till Jerusalem, och allt skall gå i uppfyllelse som är skrivet om Människosonen”. I *Den svenska tidegården* får den också inleda fastetiden och har där kopplats samman med psalm 2 i Psaltaren: ”Varför är folken i uppror, varför detta gagnlösa mummel? Jordens konungar reser sig, och furstarna gaddar sig samman mot Herren och hans smorde.” En psalm verkligen passande i nuvarande världsläge! Men av utrymmesskäl återges den här i nedkortad gestalt. – Understruken vokal innebär att den motsvaras av två noter.

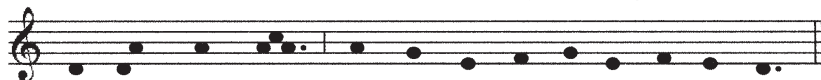
Fastetiden II

VESPER UNDER FASTAN, II

Psalm 22:2-11 (1) responsorial

Antifon

(Ps 22:2, Matt 27:46)

V Min Gud, min Gud, var-för har du ö-ver-gi-vit mig?
R Min Gud, min Gud, var-för har du ö-ver-gi-vit mig?

Psalmodi

V1 [Min Gud,] min Gud, varför har du 'över'givit mig? *
Jag ropar förtvivilat, men du är långt 'borta.
V2 Min Gud, jag ropar om dagen, men du 'svarar 'inte *
jag ropar om natten men 'finner ingen 'ro.
R Min Gud, min Gud, varför har du övergivit mig?
V1 [Dock är] 'du den 'Helige *
till din tron stiger Is.raels 'lovsång.
V2 På dig förtröstade 'våra 'fäder *
de litade på dig, och du kom dem till 'hjälp.
R Min Gud, min Gud, varför har du övergivit mig?
V1 [De ropade till 'dig och blev 'räddade *
de förtröstade på dig, och du svek dem 'aldrig.
V2 Men jag är en mask, 'inte en 'människa *
hånad och förak.tad av en'var.
R Min Gud, min Gud, varför har du övergivit mig?
V1 [Alla] som 'ser mig gör 'narr av mig *
de hånlar och ska.kar på 'huvudet:
V2 "Han har överlämnat sig åt Her<ren> †
nu får Herren gripa in och 'rädda 'honom *
- han är ju äls.kad av 'Herren."
R Min Gud, min Gud, varför har du övergivit mig?

(forts...)

Det säkert mest kända av Jesu ord på korset är hämtat ur Psaltarens 22:a psalm som numera ofta brukar läsas högt i eftermiddagsgudstjänster på långfredagen. Men få har nog hört den sjungas. Det är en lång psalm, jag har därför delat upp den i tre avdelningar, med variation vad gäller brukade tonarter. Den första antifonen, med klagoropet som Jesus sägs ha tagit i sin mun, tycker jag själv att jag har lyckats särskilt bra med: man märker tydligt stegringen från det första ”min Gud” till det senare.

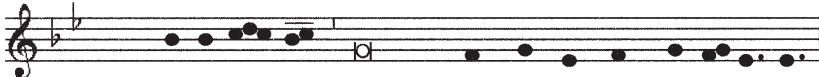
Påsk-himmelsfärd-pingst

COMPLETORIUM UNDER PÅSK - PINGST

Symeons lovsång: Nunc dimittis (5)

Musikalisk gestaltning: Ragnar Holte

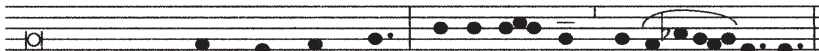
Antifon (1 Kor 15:12,24,26; Mark 16:19; Joh 14:26)

Påsk: Hallelu--ja!¶ Kristus är uppstånden, hallelu-ja,

Himmelsf: Hallelu--ja!¶ Kristus är uppstånden, hallelu-ja,

Pingst: Hallelu--ja!¶ Anden, vår Hjälpa-re, hallelu-ja,

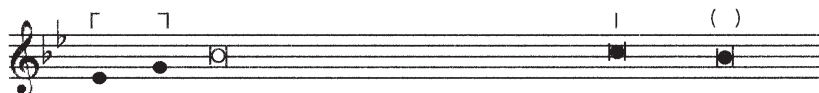
och dödens makt är bru-ten. Hallelu--ja, halle -- lu-ja!
och tronar

på Faderns hög--ra si - da. Hallelu--ja, halle -- lu-ja!

han skall lä - ra oss allt. Hallelu--ja, halle -- lu-ja!

Psalmodi

(Luk 2:29-32)

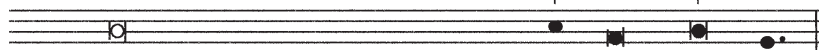
I Her--re, nu låter du din tjänare gå 'hem *

II Ty mi--na ö-gon har skå-dat 'fräls- -ningen *

I ett ljus med up-pen-ba-rel-se åt 'hedning-ar-na *

I,II Ä -- ra vare Fadern

och Sonen och den helige 'An - - - de *

(I) i frid som (I) 'du har 'lo--vat.

(II) som du har be - - - - - 'rett åt 'alla folk,

(I) och här - lig -het åt ,ditt folk 'Isra-el.

(I,II) nu och alltid och i evigheters 'e-vighet.'A- -men.

Antifonen upprepas.

COMPLETORIUM UNDER PÅSK – PINGST

Symeons lovsång: Nunc dimittis (5)

Musikalisk gestaltning: Anders Ekenberg

Antifon påsktiden (6):

Hal - le - lu - ja. ¶ Kris-tus är upp-stånden, hal - le - lu - ja,
och dö-dens makt är bru - ten, hal - le - lu - ja.

The musical notation consists of two staves. The first staff begins with a treble clef and a common time signature. The melody is written in a simple, rhythmic style with quarter and eighth notes. The lyrics are placed below the notes, with a paragraph mark (¶) indicating a caesura after the first phrase.

Antifon pingst (6):

Hal - le - lu - ja. ¶ An-den, vår hjäl - pa - re, hal - le -
lu - ja, han skall lä - ra oss allt, hal - le - lu - ja.

The musical notation consists of two staves. The first staff begins with a treble clef and a common time signature. The melody is written in a simple, rhythmic style with quarter and eighth notes. The lyrics are placed below the notes, with a paragraph mark (¶) indicating a caesura after the first phrase.

Första versen:

Her - re, nu låter du din tjänare gå hem,* i frid, som du har
Följande verser: lo - vat.

The musical notation consists of two staves. The first staff begins with a treble clef and a common time signature. The melody is written in a simple, rhythmic style with quarter and eighth notes. The lyrics are placed below the notes. The first staff ends with a double bar line. The second staff begins with a double bar line and a common time signature. The melody is written in a simple, rhythmic style with quarter and eighth notes. The lyrics are placed below the notes. The second staff ends with a double bar line.

”Halleluja, Kristus är uppstånden!” Detta är en av de antifoner som jag är särskilt stolt över – den utstrålar verkligen en kolossal glädje! Den var ganska lätt att förse med svensk text eftersom dess höjdpunkter ligger på det fyra gånger upprepade hallelujarop som jag givetvis tacksamt övertagit i oförändrat skick; mellanleden med varierat innehåll för de tre nämnda festdagarna lät sig infogas utan någrasomhelst problem. Själva ordet hallelújá är sammansatt av en uppmaning till lovsång, hallelú, riktad till den hebreiske guden Jahvé vars namn normalt inte fick uttalas eller ens skrivas ut men här ändå har smugit sig in med de två första bokstäverna já. Dubbelaccentproblemet löses elegant i melodin genom att de accentuerade stavelserna i första omgången får flera toner: cdc bc, men tonföljden varieras på ytterligare tre fyndiga sätt i fortsättningen. Såvitt jag kunnat se finns den här ståtliga melodin konstigt nog inte med i nutida katolska utgåvor. Jag vill framhålla att den har ett naturligt och lättillgängligt tonflöde, inte alls svårt att lära sig. Textmässigt har antifonen exakt samma lydelse i den ekumeniska tidedärdsboken som i LPS-utgåvan. Den utgör ett arv från svensk katolsk medeltid, bevarat ännu i *Liber cantus upsaliensis* från 1620. Att den tillhör femte psalmtönen innebär att även själva psalmsången får en stark lovsångskaraktär. Den har alltså erbjudits till den ekumeniska tidedärden men ratats till förmån för en antifon och psalmtön av musikaliskt sett betydligt mer dämpad karaktär. Jag valde att i detta fall visa upp båda tolkningarna.

Ovanstående exempel var hämtat från completoriet som inte brukar ha lika stor melodisk variation som laudes och vesper. När det gäller himmelsfärd uppvisar vespermaterialet en genialt tonmålade version som jag vill skriva lite mer om och därvid peka på en del svårigheter som nästan alltid mer eller mindre föreligger när man önskar till svensk text använda melodimaterial skapat för latinsk text. Den svenska text det här gäller är hämtad ur Johannesevangeliet 20:17, där Jesus efter sin uppståndelse visar sig för Maria från Magdala och yttrar: ”Rör inte vid mig; jag har ännu inte stigit upp till min fader. Gå till mina bröder och säg dem att jag stiger upp till min fader och er fader, till min Gud och er Gud.” Ur detta samtal har man i katolsk tidedärdsstradition skapat en antifon av enbart slutorden ”Jag stiger upp

LAUDES PÅ KRISTI HIMMELSFÄRSDAG
Sakarias lovsång: Benedictus (7)

Antifon för Kristi himmelfärdsdag

(Joh 20:17)

I,II Jag stiger upp till Fadern, ¶ till min och er Fader,

till min Gud och er Gud. Halle-lu-ja!

Psalmodi

(Luk 1:68-79)

- I [Välsig]nad är Herren, 'Israels 'Gud *
som besöker sitt folk och 'ger det 'frihet.
- II [Han re]lser för oss ett 'frälsningens 'horn *
i sin 'tjänare 'Davids släkt,
- I [så som] han för 'länge sedan 'lovat *
genom sina 'heliga pro'feter,
- II [frälsning] från 'våra 'fiender *
och från alla 'dem som 'hatar oss.
(Antifonen kan upprepas.)
- I [Han vi]lsar barmhärtighet mot våra få<der> †
och står fast vid sitt 'heliga för'bund *
den ed han svor vår 'fader 'Abraham:
- II [att ry]cka oss ur våra fien<ders hand> †
och låta oss tjäna honom 'utan 'fruktan *
rena och rättfärdiga inför honom i 'alla våra
'dagar.
- I [Och du,] mitt barn, skall kallas den 'Högstes
pro'fet *
ty du skall gå före Herren och bana 'väg för 'honom.
(Antifonen kan upprepas.)
- II [Så skall] hans folk få veta att frälsningen <är här>
† med förlåtelse för 'deras 'synder *
genom vår Guds barm'härtighet och 'mildhet.
- I [Han skall] komma ner till oss från höj<den> †
en soluppgång för dem som är i mörker och i 'dödens
'skugga *
och så styra våra fötter 'in på 'fredens väg.
- I,II [Ära] vare Fadern och Sonen och den 'helige 'Ande *
nu och alltid och i evigheters 'evighet. 'Amen.
Antifonen upprepas.

till *min* fader och *er* fader, *min* Gud och *er* Gud.” Jag har här kursiverat de fyra possessiva pronomina i den svenska översättningen därför att kontrasterna mellan dem gör att de får en särskild betoning trots att de viktigaste huvudorden i satsen egentligen är fader och Gud. Men vid underläggningen av svensk text är den annorlunda ordföljden i latinet det största problemet: pronominet placeras inte före utan efter objektet som trots kontrasteffekterna med *min* och *er* får den starkaste betoningen. I ordagrann översättning: ”Jag stiger upp till **fader** *min* och **fader** *er*, till **Gud** *min* och **Gud** *er*.” (Både substantiven och pronomina är dessutom tvåstaviga på latinet.)

Det är mycket ovanligt att gregoriansk sång rör sig en hel oktav uppåt, men himmelsfärder hör ju inte heller till vanligheten. Den latinska texten *Ascendo ad Patrem* rör sig i tonföljden c ef g a c' g, alltså med kulmen på höga c i **Patrem** = **Fadern**. Men med den svenska texten enligt Bibel 2000 ”Jag stiger upp till min Fader” kommer man inte längre än till ordet **min** på den högsta tonen, med Fadern först i melodins nedåtgående rörelse – helt oacceptabelt! Hur få Fadern att stanna på den högsta tonen? Lösningen blev en lite annorlunda formulering av texten: ”Jag stiger upp till **Fadern**, till **min** och **er** Fader”. – Denna formulering är dessutom faktiskt tydligare än bibelöversättningen, vilken ger möjlighet till missuppfattningen att det är fråga om **två** olika fäder i stället för **en** fader till **två** olika kategorier. – Den här antifonen finns i ett brett svenskt material från medeltid och reformationstid och i flera katolska standardutgåvor.

Att jag varit så utförlig i beskrivningen av arbetet med textunderläggning för den praktfulla himmelsfärds melodin var för att peka på en grundidé i LPS-arbetet med den svenska tidegården: att hela tiden hålla relationen mellan text och melodi öppen för att uppnå bästa möjliga resultat. Det vanligaste arbetssättet vid liturgiskt nyskapande tycks nästan alltid ha varit att först fastställa en lämplig text, därefter försöka skapa en lämplig melodi till texten. Just för att kunna använda godbitar ur det omfångsrika gregorianska melodimaterialet har man inom LPS alltid arbetat med text och melodi samtidigt: texten får inte sin definitiva gestaltning förrän man kommit fram till bästa möjliga anpassning till ett lämpligt melodimaterial.

Till sist:
något om Den svenska tidegårdens pionjärer

Knut Peters (1894–1951) skaffade sig kännedom om en hel rad bevarade handskrifter med tidegårdsmaterial från svensk medeltid och reformationstid som han i många fall anknöt till vid sidan av material hämtat ur nyare katolska utgåvor. De tidiga tidegårdsutgåvorna från svenskt 1900-tal är väsentligen hans verk även om Arthur Adell (1894–1962) står som medutgivare. Dennes direkta medverkan i böckerna var i stort sett begränsad till hymnområdet, där han bidrog både som översättare och författare. Hans insats blev främst att bidra till tidegårdens spridning genom välplanerade konvent med sjungen tidegård under hans pedagogiska ledning. Genom sitt engagemang i kyrksångsrörelsen väckte han där intresse för sjungen tidegård, och som vice pastor i Lunds domkyrkoförsamling under Yngve Brilioth som domprost införde han regelbundna tideböner vilka inte minst fick många teologistuderande som deltagare. Återkommen till sitt hemstift som kyrkoherde i Söderköping införde han där regelbundna tideböner och gjorde tidegården mera spridd inom stiftet.

Tidegården utgavs dels med enbart text, rubricerad *Den svenska tidegården*, dels med melodimaterial, då i två volymer rubricerade *Antifonale för den svenska tidegården*, del 1 och 2. De är värdefulla som vittnen om en förnyelse av ett inom Svenska kyrkan bortglömt material, men resultatet av utgivarnas överföring av sånger med latinsk text till sådana med svensk text har bara till mycket begränsad omfattning stått sig. Även om själva språkklngen i latinet inte står så långt ifrån svenskans är ordlängden, accentueringen och syntaxen ofta mycket olika. Peters valde i en del fall att förse en till svenska översatt text med melodin till en helt annan latinsk originaltext, en lösning som jag senare själv i stor utsträckning har använt mig av. Det finns ett oändligt stort melodimaterial inom vilket man kan leta sig fram till en lösning som ger harmonisk samstämmighet mellan text och musik.

Av mina sex notexempel är det bara två som går tillbaka på Peters utgåvor. Det var han som hittade den helt underbara antifonen till Symeons lovsång i påsk-pingsttidens completorium, med dess fyra

jublande halleluja-rop. Det andra notexempel som jag har gemensamt med Peters är den ovannämnda måleriska himmelsfärdsantifonen, men här är Peters textunderläggning helt misslyckad, och just på det sätt som ovan skildrades: med både äldre och nyare bibelöversättning hamnar ordet 'min' på översta tonen följt av 'Fadern' först ett kvartssprång längre ner. – I de fyra övriga fallen har jag inspirerats av antifonmelodier som inte är identiska med melodin till den latinska förlagan men som hör till ungefär samma kyrkoårstid och som stavelse- och stämmingsmässigt förefallit mig passa väl ihop med den valda bibeltexten; ibland har slutresultatet nåtts genom en kombination mellan två melodier. Alla sådana lån av melodier finns angivna i böckernas innehållsregister; de som gäller här återgivna melodier redovisas i nedanstående källförteckning.

Adell och Peters var båda aktiva som författare i teologiska och kyrkliga ämnen, och 1926 skapade de i samarbete med kyrkomusikerna Otto Olsson och Svante Öberg *Tidskrift för kyrkomusik och svenskt gudstjänstliv* – det organ som blev upprinnelsen till nuvarande årsbok *Svenskt gudstjänstliv*. Den fick också karaktären av medlemsblad för det nybildade Laurentius Petri sällskapet, vars främsta uppgift var att vid årliga tidegårdsmöten lära ut och praktisera sjungen tidegård, med Adell som den självklare sångledaren. Han var utbildad vid teologiska fakulteten i Uppsala, men som vice pastor i Lund framlade han i kontakt med fakulteten där avhandlingen *Nya testamentet på svenska 1526*. Vidare ledde gregoriantintresset till att han med egna kommentarer utgav *Musikhandskrifter från Högs och Bjuråkers kyrkor*. Den kom att utgöra första volym i en hel serie med utgåvor av liturgiskt material från medeltid och reformationstid (med ett flertal olika utgivare). Tillbaka till sitt hemstift som kyrkoherde i Söderköping blev han utsedd att författa en prästmötesavhandling. Han återknöt då kontakten med Teologiska fakulteten i Uppsala och framlade 1954 med visst bistånd därifrån den mycket uppskattade avhandlingen *I Guds rika hus*. På grundval av denna och tidigare utgivna arbeten förlänades han ett hedersdoktorat av fakulteten där.

Knut Peters var nog den förste som gav ut en lärobok om gregorianik i Sverige. Som nybliven pensionär flyttade Arthur Adell med sin

maka Malin till Uppsala med planen att efter intensivt studium lägga fram en ännu grundligare lärobok i ämnet. Han sågs dagligen vid ett abonnerat skrivbord på universitetsbiblioteket när han inte befann sig på studieresor till Solesmes och andra viktiga orter eller ledde en liten bön- och studiegrupp i gregorianik i Heliga Trefaldighets kyrka med bland andra Folke Bohlin och mig som deltagare på vilka han testade de idéer som växte fram under hans forskning. Allt tog dock ett mycket beklagligt slut genom hans bortgång 24/12 1962 – efter endast tre år som pensionär och Uppsala-bo. En första del av hans planerade *Gregorianik* kom i alla fall ut i tryck.

Summary

Ragnar Holte, D.Th., professor emeritus
Uppsala University, Sweden
E-mail: ragnar.holte@comhem.se

The Liturgical Year in the Divine Office – Enriched by Gregorian Melodies

During the sixteenth century, the national Church in Sweden broke its obedience to the Pope and accepted a Lutheran confession. In the liturgy, however, many traditional elements were still appreciated, not only in the Eucharist but also in the Divine Office, where songs mainly taken from the Book of Psalms were given melodies in the *modi* of Gregorian chant. New editions of such material were still being published in the late seventeenth century but came subsequently out of use. However, at the beginning of the twentieth century two Swedish clergymen, Arthur Adell and Knut Peters, published new editions of the Office, entitled *Den svenska tidegården*. They were especially engaged in trying to supply Psalm texts in the Swedish language with authentic Gregorian melodies.

After the Second Vatican Council (1962–1965), through which the use of the national languages in the liturgy became more accepted than before, the Catholic Church in Sweden initiated an ecumenical

edition of the Divine Office, which was published in 1995 as *Tidegården, kyrkans dagliga bön* with recommendations from four church leaders, both Catholic and Evangelical. Since then, the use of the Office has become much more widespread, and many different editions have seen the light. Most of the editions concentrate on the text without proposing any melodies, and common recitation of the Psalms is certainly much more often practised than the singing of them. Several different solutions to the melodic problem have been presented, but for a more or less complete solution there exist mainly two alternatives today. The one on the Catholic side has been presented by Anders Ekenberg, with the first publication ever of the Liturgy of the Hours in Swedish in 1993 (*Kyrkans dagliga bön*), in which a much simplified form of Gregorian chant is used. The one on the Lutheran side, initiated about 100 years ago by the above-mentioned two clergymen, has after them been followed up by me, Ragnar Holte, and the Laurentius Petri Association (named after the first Lutheran archbishop of Sweden, an ardent admirer of the Office and of Gregorian chant). Our material covering the complete ecclesiastical year is today available in digitized form at <http://antifonalet.gudstjanst.nu>.

In order to underline the ecumenical character of the project, the organizing committee of *Tidegården* 1995 had asked me to deliver material for all the complines. So I did – all of them with classical Gregorian melodies. Several of my texts are included in the main volume, which contains no melodies at all. A separate volume contains Ekenberg's simplified melodies but none of the classical Gregorian melodies that I had delivered. In my illustrative material here I have given for comparison our highly different versions of the *Nunc dimittis* antiphon for Easter and Pentecost, Ekenberg's version being his own fabrication, mine an exultant classical melody.

Källor

Flera av melodiernas förebilder finns i *Antiphonale romanum* 1949, förkortat AR. Hänvisningarna till melodiutgåvorna 2002 av *Den svenska tidegården* sker för laudes och vesper med siffran 1 + sidnr, för completorium med siffran 2 + sidnr.

- Advent 1:125: *Antiphonale monasticum* 1934, melodierna *Vidi turbam magnam* och *Secundum multitudinem*
Jul 1:151: AR, melodierna *Ecce iam venit* och *Haurietis aquas*
Fastan 1:189: AR, melodin *Coenantibus autem accepit*
Fastan 1:206: AR, melodin *Libera me* och Aspöboken, melodin *Adjutor in tribulationibus*
Påsk 2:91: *Liber cantus upsaliensis*, melodin *Alleluia, surrexit Dominus*
Himmelsfärd 1:252: AR, melodin *Ascendo ad Patrem meum*

Litteratur

- Adell, Arthur, 1936, *Nya testamentet på svenska 1526*. Lund.
Adell, Arthur (utg.), 1941, *Musikhandskrifter från Högs och Bjuråkers kyrkor*. Lund.
Adell, Arthur, 1954, *I Guds rika hus*. Prästmötesavhandling, Linköpings stift. Sthlm.
Adell, Arthur, 1963, *Gregorianik. I. De bundna formerna*, med *Musikbilaga*. Lund.
Adell, Arthur, och Peters, Knut, 1959, *Den svenska tidegården, 5:e upplagan*. Lund.
Adell, Arthur, och Peters, Knut, 1949, *Antifonale till veckans tideböner*. Lund.
Adell, Arthur, och Peters, Knut, 1959, *Antifonale till kyrkoårets tideböner*. Lund.
Antiphonale monasticum, 1934, Solesmes-munkarna för Benediktinorden. Tournai.
Antiphonale romanum, 1949, Solesmes-munkarna för påven Benedict XV. Paris, Rom.
Den svenska kyrkohandboken, 1987. Stockholm.
Den svenska mässboken, del II, 1943. ... *Morgon- och aftonbön* ... Stockholm.
Ekenberg, Anders, 1993, *Melodier till kyrkans dagliga bön, 1 och 2*. Katolska liturgiska nämnden, Stockholm.
Ekenberg, Anders, 1995, *Melodier till Tidegården, kyrkans dagliga bön*. Stockholm.
Ekenberg, Anders, 1995, *Den gregorianska sången*. Tro & tanke 1995:4. Svenska kyrkans forskningsråd, Stockholm.
Holte, Ragnar, 1995, *Musiken till Den svenska tidegården*. Tro & tanke 1995:4. Svenska kyrkans forskningsråd, Stockholm.
Holte, Ragnar, 2000, *Den svenska tidegården, 8:e helt omarbetade upplagan*. Stockholm.
Holte, Ragnar, 2002, *Den svenska tidegården, melodiutgåva. 2 volymer*. * Stockholm.
Kyrkans dagliga bön, 1990. Katolska liturgiska nämnden. Stockholm.
Liber cantus upsaliensis 1620, nyutgåva Pehr Edwall, 1943, Lund.
Peters, Knut, *Den gregorianska sången*, 1930. Stockholm.
Tidegården, kyrkans dagliga bön, 1995, ”för samkristet bruk”. Stockholm.

* Melodiutgåvan av *Den svenska tidegården* är slutsåld. Som ovan nämnts har en nyutgåva i digitaliserad form framställts 2016 av Wessmans musikförlag, Visby. Den är utan kostnad tillgänglig för envar via webbadressen <http://antifonalet.gudstjanst.nu>.

